

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการนำเสนอ แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการรับรู้ บริบทของชุมชนและการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเนินสูง แปรรูป เม็ดมะม่วงหิมพานต์ ที่เป็นผลสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนของตำบลตะกวด อำเภอ เมือง จังหวัดตราด โดยมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้

1. แนวคิดวิสาหกิจชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการตลาด
5. แนวคิดเกี่ยวกับการผลิต
6. แนวคิดการบริหารจัดการ
7. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดวิสาหกิจชุมชน

1. ความหมายของวิสาหกิจ

จากการศึกษา แนวคิดและความหมายของวิสาหกิจชุมชนจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 83) ได้ให้ความหมายว่า คือ การประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อการจัดการทุนของชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยให้ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยคนในชุมชน จำนวนระหว่าง 5 - 15 คน เรียกว่าขนาดจิ๋ว และ 15 คนขึ้นไป เรียกว่าขนาดเล็ก

วิสาหกิจชุมชนเป็นวิธีการคิดใหม่ ที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ชุมชนได้ค้นพบ ทุนที่แท้จริง ของตนเองและเป็นวิธีการใหม่ให้เกิดมูลค่าและพึ่งตนเองได้

ศิริณา จิตต์จรัสและคนอื่นๆ (2547 : 46) ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มหรือชมรมที่เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกร บุคคลในครัวเรือนเกษตรกรหรือบุคคลทั่วไปซึ่งประกอบด้วยสมาชิกอย่างน้อย 5 คน ได้ประกอบธุรกิจร่วมกันในด้านเกษตรหรือแปรรูปเกษตร ที่เกี่ยวเนื่องกับการเกษตร กิจกรรมอุตสาหกรรม บริการงานฝีมือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและฟื้นฟูการประกอบอาชีพ

อมรรัตน์ เกื้อกาญจน์ (2547 : 16) ได้ให้ความหมายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลิตผลธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครัวเรือนในชุมชน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มีหลักการคิดที่สำคัญคือ การสร้างความหลากหลายทางผลิตผลและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเองลดรายจ่ายในครัวเรือน สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้แก่ตนเองและมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสังคม สมาชิกคนอื่นๆที่อยู่รวมกันในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดและเอาเปรียบผู้บริโภค

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547 : 11) ได้ให้ความหมายว่า วิสาหกิจชุมชนคือ การประกอบอาชีพเพื่อจัดการทุนชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ โดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมกันประกอบกิจการไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคล จัดขึ้นเพื่อสร้างรายได้ด้วยการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าวิสาหกิจชุมชน คือ การรวมตัวของสมาชิกในชุมชน ทำกิจกรรมร่วมกันจนทำให้เกิดรายได้ไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตร ตลอดจนทั้งการบริหารจัดการการตลาด โดยพึ่งพาตนเองของครอบครัว

2. ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ศิริณา จิตต์จรัส (2547 : 46) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน 6 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของหรือผู้ดำเนินการ
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- 3) ทรัพยากรหรือวัตถุดิบมาจากชุมชนหรือจากภายนอก
- 4) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน
- 5) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล
- 6) มีการเป็นตัวเองของครอบครัว และชุมชนเป็นเป้าหมาย

วิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบการเล็ก ๆ เพื่อจัดการทุนของชุมชน ในชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล

วิสาหกิจชุมชนฐานเศรษฐกิจของสังคม สังคมมีฐานเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงย่อมมีความเข้มแข็ง เช่น เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วมีลักษณะเศรษฐกิจเหมือนสามเหลี่ยม ที่มีฐานอยู่บนวิสาหกิจชุมชน (SMCE) และวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80 – 90 ของเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้การบริโภคในประเทศเป็นฐานที่ใหญ่และมั่นคงผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศมากกว่าการส่งออก

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 84) ได้กล่าวว่าลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน อาจแบ่งเป็นขั้นตอนการพัฒนาตามลำดับในแนวดิ่ง ดังนี้ คือ ระดับครอบครัว คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ระดับชุมชน และเครือข่าย คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพอเพียง ระดับธุรกิจ คือ วิสาหกิจชุมชนแบบความก้าวหน้า

วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเพื่อทดแทนการพึ่งภายนอก พัฒนาผลผลิตและทรัพยากรและการบริการถือเป็นการพัฒนาแนวนอนซึ่งจำเป็นต้องอาศัยแผนแม่บทชุมชน ถ้าชุมชนใดพัฒนาโดยไม่มีแผนคอยแต่จะลอกเลียนแผนชุมชนอื่น จะไม่มีการสร้างสรรค์จากความคิดของชุมชนเองและไม่พัฒนาตามศักยภาพของชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2527 : 11) ก็ได้กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชน ว่าเป็นการประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน

คำว่า ทุนชุมชน ไม่ได้หมายถึงทุนเงินตราเพียงอย่างเดียวแต่ครอบคลุมถึง คน ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน

การประกอบการในรูปวิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบการที่เชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูปและการตลาดของชุมชนเข้าเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่แยกส่วนและแบ่งบทบาทให้กับกลุ่มคนที่มีลักษณะหรืออาชีพเฉพาะที่แตกต่างกัน

ดังนั้นอาจกล่าวสรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน คือการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่ถูกทำลายจากการพัฒนาที่ผ่านมา โดยการพัฒนาคนให้เป็นผู้ประกอบการวางแผนบนพื้นฐานของ ทุนชุมชน และเชื่อมโยงระบบ เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลาย ๆ กิจกรรมให้อยู่ในกระบวนการเดียวกัน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนก็มี 3 ระดับ คือ การสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนสร้างผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์เพื่อพอเพียงกับความต้องการระดับชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชนในระดับก้าวหน้า ซึ่งจะไปสอดคล้องกับนโยบาย หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล

3. องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

อมรรัตน์ เกื้อกาญจน์ (2548 : 4) ได้เสนอแนวคิด เกี่ยวกับองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน ที่ถือเป็นองค์ประกอบหลักมีอยู่ทั้งหมด 7 ประการ คือ

1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง อย่างไรก็ตามข้างนอกชุมชนอาจมีส่วนร่วม หรือถือหุ้นได้ เพื่อการมีส่วนร่วม และร่วมมือให้ความช่วยเหลือแต่ไม่ใช่ถือหุ้นใหญ่จนชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ

2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด

3) ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญาหากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้โดยไม่ลอกเลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ

4) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานทุนที่สำคัญเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยประยุกต์ให้ทันสมัยผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากแหล่งอื่น

5) ดำเนินการแบบบูรณาการไม่ใช่ทำตามแบบโครงการเดียวคล้ายกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว แต่จะเป็นการทำงานแบบวนเกษตร คือ หลาย ๆ กิจกรรมผสมผสานผลึกพลัง (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster)

6) การเรียนรู้คือหัวใจของกระบวนการ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหากไม่มีการเรียนรู้ ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จโดยไม่ได้มีการคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็ไม่มีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้ แต่อยู่บนฐานความรู้สึก ความอยาก ความต้องการกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไปหมด

7) การพึ่งตนเอง เป็นเป้าหมายอันดับแรก และสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าผิดจากนั้นก็คือตลาดเป้า วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อหวังกำไร คือ กระตุ้นให้คิดว่าต้องการให้เกิดกำไรก่อนที่จะคิดว่าทำให้อยู่รอด ไม่มีการพัฒนาเป็นขั้นตอนไม่ทำให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาธุรกิจ

ดังนั้น เป้าหมายที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน ก็อาจพอที่จะสรุปได้ คือ ทำวิสาหกิจชุมชนอย่างไรให้รอด และทำอย่างไรพอเพียง เอาวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนเป็นสำคัญทำอย่างไรจึงจะมีความสุขในสิ่งที่ทำไม่ใช่เพื่อหวังให้ได้กำไรสูงสุด โดยเน้นที่ความร่วมมือกัน และเน้นที่ทุนของชุมชนซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลาย ที่ไม่ใช่เงินหรือทรัพยากรธรรมชาติอย่างเดียว มุ่งที่ตลาดชุมชน ตลาดท้องถิ่น

4. ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

ศิริณา จิตต์จิรวิธ และคนอื่นๆ (2547 : 49) ได้แบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชนออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ

1. วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน คือ ผลิตเพื่อการกินการใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้แชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า สบู่ ปู่ย ซึ่งชาวบ้านทั่วไปสามารถทำเองได้เพราะเป็นของจำเป็นต้องกินต้องใช้ในชีวิตประจำวัน มีมูลค่าเกินครึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของแต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะซื้อกินและซื้อใช้เกือบทั้งหมด

2. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า คือ วิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางอย่างมีสูตรเฉพาะ หรือมีคุณค่าได้มาตรฐานสามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ เช่น สินค้าประเภทหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547 : 41) ได้จำแนกประเภทของวิสาหกิจชุมชนไว้มี 3 ประเภท คือ

1) วิสาหกิจชุมชนทดแทนการพึ่งภายนอกชุมชน หมายถึง กิจกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เน้นการลดรายจ่ายของเกษตรกร และชุมชน

2) วิสาหกิจชุมชนพัฒนาผลผลิตและทรัพยากร หมายถึง ชุมชนผลิตสินค้าการเกษตร และมีการประกอบการเพื่อนำผลผลิตและทรัพยากรมาสร้างผลิตภัณฑ์

3) วิสาหกิจชุมชนบริการ เป็นการประกอบการที่มีทักษะ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้บริการกับเกษตรกรในครอบครัว ชุมชน และบุคคลทั่วไป

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 132) ได้กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชนเชิงบูรณาการว่า วิสาหกิจชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา ชุมชนดำเนินการเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองเป็นอันดับแรกแต่ก็สามารถดำเนินการสัมพันธ์กับตลาดได้ ถ้าหากมีเหลือกินเหลือใช้ ได้เรียนรู้การจัดการซึ่งต้องเข้าสู่ระบบตลาดและการแข่งขัน ใช้ความเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่ายของตนให้เป็นประโยชน์ในทางธุรกิจ (Competitive Advantage) รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังที่ทำกันในนามของโอท็อป OTOP (One Tampon One Product) หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

วิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองในครอบครัวในชุมชนในเครือข่ายเป็นการประกอบการแบบพื้นฐาน เป็นหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน หากเกิดปัญหาในวิสาหกิจชุมชนแบบก้าวหน้าก็จะไม่เสียหายมากนัก เป็นระบบข่ายความปลอดภัย (Safety Net) เหมือนตาข่ายในการแสดงกายกรรมเหินเวหา พัดตกลงมาก็ไม่ถึงพื้น ไม่เจ็บ ไม่ตายคือ เป็นระบบข่ายความปลอดภัย

จากการจำแนกประเภทของ วิสาหกิจชุมชน จะเห็นว่าเป็นการบริหารจัดการและส่งเสริมให้ประชาชนได้ ร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการเป็นคนของท้องถิ่นนั้น ๆ ผลผลิตเกิดขึ้นก็ได้ใช้บริโภคในแต่ละครัวเรือน หากมีเหลือใช้ก็จัดให้มีการจัดการโดยการจำหน่าย คือ เข้าสู่ระบบการตลาด มีการแข่งขันด้านคุณภาพและปริมาณ นั่นคือได้เกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะและเกิดการพัฒนาศูนย์มาตรฐานอันเนื่องจากการคิดสร้างสรรค์ของสมาชิก และส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยมีรายได้เพื่อยังชีพและเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป

5. ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548 : 2) ได้ให้ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน ไว้หลายประเด็นพอสรุปได้ดังนี้

1. การแข่งขันในระดับโลก ในสังคมไร้พรมแดนอย่างทุกวันนี้ การแข่งขันเพื่อความอยู่รอดเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น เศรษฐกิจระดับมหภาคและระดับรากหญ้า ก็ต้องเข้มแข็ง โดยวิสาหกิจชุมชนถือเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจรากหญ้า ทำให้ชุมชนมั่นคง ในการผลิต การบริโภค การออม การลงทุน ช่วยให้มีกำลังซื้อ สิ่งที่ตนเองผลิตไม่ได้ และมีความจำเป็นในการดำเนินชีวิตคือผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมและการบริการต่าง ๆ ส่งผลให้เศรษฐกิจมหภาคสามารถขับเคลื่อนไปได้โดยฐานผู้คนกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศในภาคชนบท และอีกส่วนหนึ่ง ในสังคมชุมชนเมืองที่มีขีดความสามารถในการบริโภค จึงทำให้เกิดการหมุนเวียน

ในประเทศที่พัฒนาแล้วจะเกิดพัฒนาการของสหกรณ์จากขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่และการพัฒนา การประกอบการขนาดย่อมและขนาดกลาง (SMEs) ล้วนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็ง และมั่นคงสู่การพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับในประเทศ

2. สังคมไทย วิสาหกิจชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญเพื่อให้สังคมไทยในชนบทและชุมชนระดับท้องถิ่น ได้เรียนรู้และพึ่งตนเองได้ การฟื้นฟูพลังชุมชนให้คืนกลับมา กระทำได้ 3 ประการ คือ

- 2.1 บุคคลขาดความเชื่อมั่นในตัวเองของผู้คนในชุมชน ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง ท้องถิ่น พ่อแม่และไม่เห็นในคุณค่าของบรรพบุรุษคุณภูมิปัญญาท้องถิ่น มีค่านิยมที่ผิด ๆ รับเอาวัฒนธรรมอื่นมาถือปฏิบัติ

- 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ กับชุมชน คนกับคน เหวี่ยงเอาเปรียบชิงดีกันและกัน ขาดการพึ่งพาอาศัยกัน ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมไปเกือบหมดสิ้น

- 2.3 ระบบการจัดการชุมชน การพัฒนายุคใหม่ ไม่ได้ส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถในชุมชน ให้รู้จักการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนตลอดทั้งการผลิต และการแปรรูปการผลิต รวมทั้งการจัดการทุนและชุมชน ก็ถูกคนมีอำนาจ มีความรู้มีเงินเข้าไปจัดการเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตน

ระบบโครงสร้างสังคมจึงไม่เอื้อให้ชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีแต่เอื้อให้บุคคลภายนอกเข้ามาจัดการ การสูญเสียความเชื่อมั่นก่อให้เกิดการขาดปัญญา ในการคิด วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ ในระบบเดิมของชุมชนถูกทำลายขาดการเรียนรู้ มีแต่การมอมเมาทางวัตถุ หลงใหลในการบริโภคที่ผิด ๆ

3. ข้อจำกัดของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ผลของการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 – 7 ประเทศไทยประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขยายตัว เฉลี่ยประมาณร้อยละ 7 ต่อปี จนทำให้ประเทศไทยพ้นจากประเทศยากจน เข้าสู่การเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา แต่การเติบโตดังกล่าว ขาดความสมดุล เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และผลประโยชน์ระหว่างสังคมเมืองกับชนบท ระหว่างกลุ่มคนในสังคม จนเกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมาหลายปัญหาปัญหาคอรัปชั่น ความเห็นแต่ตัวของคนทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและใช้อย่างสิ้นเปลือง ภาพสะท้อนปัญหาในความไม่สมดุล คือ โครงสร้างเศรษฐกิจที่แยกส่วน คือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้าการบริการ ขาดการบูรณาการการพัฒนา ส่งผลให้เศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา การสาธารณสุขก็ขาดการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจึงไม่เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่จัดให้อยู่ในภาคการผลิตจึงเป็นเหตุให้ต้องพึ่งพาคนอื่น และภาคอื่นพึ่งตนเองไม่ได้เนื่องจาก

3.1 กระบวนการเรียนรู้ ขาดการสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนในภาคชนบทโดยเฉพาะเกษตรกรไม่ได้ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการใช้สูตรสำเร็จและเทคโนโลยีที่สำเร็จรูปส่งเสริมให้นำไปใช้ตลอดทั้งปุยและสารเคมีต่าง ๆ มุ่งหวังผลกำไร สร้างความโลภ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำลาย ถูกเอารัดเอาเปรียบจนเกิดหนี้สินและสูญเสียที่ทำกินในที่สุด

3.2 ภาระหนี้สิน เกษตรกรและชุมชนใช้ชีวิตอยู่ในวงจรหนี้สินเกิดความยากจนพยายามหาخذเซยจนเกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คัดไม้ทำลายป่าทำเกษตรไม่ได้เปลี่ยนอาชีพและหลงใหลเข้าสู่สังคมเมือง เกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ จนเกิดปัญหาสังคม

จากผลของการพัฒนาที่ขาดการสมดุลดังกล่าว เป็นเหตุให้เห็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะชุมชนขาด ความรู้ ขาดทุน และขาดการประกอบการ นับว่าสอดคล้องกับที่ (โสภณ สุภาพงษ์. 2541 : 19, อ้างถึงใน วันวิสาข์ ประเสริฐแสง. 2547 : 41) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจไว้ในทำนองเดียวกันว่า สาเหตุของวิกฤตหนี้สินครั้งนี้ เกิดจากการพัฒนาที่อยากได้เงินอย่างไม่สมดุลกับการพัฒนาสังคมในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ในเมือง เช่น กรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนประมาณ 10 ล้านคน ทำให้ชุมชนและคนในชุมชนอีก 50 ล้านคนต้องสูญเสียสภาพแวดล้อมและยากจน พึ่งตนเองไม่ได้ มีชีวิตสังคมที่ไม่ยั่งยืนระเห่ร้อน พลัดพรากจากกันเป็นแรงงานและมาขายบริการ การแก้ปัญหาชนบทควรส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง พึ่งตนเองอย่างจริงจังและเป็นรูปแบบโดยการใช้วิธีส่งเสริมในสิ่งที่ป็นองค์กรชุมชน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 2) ได้เขียนบทความแผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ โดยการเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจท้องถิ่นเพราะว่า เศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจชุมชนถือเป็น “เศรษฐกิจฐานราก” ที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าเศรษฐกิจมหภาค จึงควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่น โดยการสนับสนุนเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชนกับท้องถิ่นด้วยกัน และระหว่างองค์กรชุมชนท้องถิ่นกับ องค์กรส่วนกลาง ซึ่งรวมถึงองค์กรเศรษฐกิจส่วนกลางด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีนักวิชาการ นักพัฒนาชุมชนตลอดทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ มากมายต่างก็ได้ นำเสนอแนวคิดและเรียกร้องให้มีการทบทวนแก้ไขความผิดพลาดที่ผ่านมา ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทยถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ประชาชน ชุมชน องค์กรภาคประชาชนต่างตื่นตัว และเข้ามามีบทบาทร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการตัดสินใจในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น การบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาผลประโยชน์ของตนในการผลิตและการตลาดตลอดทั้งการรวมตัวกันเพื่อวางแผนและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร

สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
วันที่..... - 7 ส.ค. 2555
เลขทะเบียน..... 247988

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างธุรกิจชุมชนกับวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน	ธุรกิจชุมชน
ทำอะไรจึงจะรอด	ทำอะไรจึงจะรวย
มุ่งความพอเพียง	มุ่งกำไร
วัดกันที่ความสุข (GDH)	วัดกันที่ตัวเลขเศรษฐกิจ (GDP)
มุ่งเน้นชีวิตเป็นกรอบ	มุ่งเน้นตลาดเป็นตัวตั้ง
ยึดวงจรชีวิตเป็นกรอบ	ยึดวงจรธุรกิจเป็นกรอบ
กระบวนการวิสาหกิจ, สร้างสรรค์,	กระบวนการธุรกิจ, แข่งขัน,
ความร่วมมือ และเป็นองค์กรรวม	เลียนแบบ และแยกส่วน
ใช้ทุนชุมชนเป็นหลัก	ใช้เงินและทรัพยากรเป็นหลัก
จุดมุ่งหมายความพอเพียง	จุดมุ่งหมายตลาดบริโภค

6. กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

จากสภาพการณ์และภาวะวิกฤตต่าง ๆ ของประเทศที่กล่าวมาแล้วจึงกำหนดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยการดำเนินการที่เป็น กระบวนการ ที่แตกต่างจากแนวทาง การส่งเสริม จึงกำหนดเป็นกระบวนการ 2 ระดับ คือ กระบวนการแนวตั้ง หมายถึง การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว มาพัฒนารูปแบบการบรรจุภัณฑ์และส่งเสริมด้านการตลาด และกระบวนการแนวนอน หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ของชุมชน กระบวนการแรกมีหลายหน่วยงานดำเนินการ กระบวนการหลังมีน้อยหน่วยงานที่นำไปปฏิบัติ และกระบวนการหลังนี้เองเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนเข้าใจปัญหาของตนเอง ค้นหาศักยภาพของคน ภูมิปัญญาและทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานและศักยภาพของชุมชน (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2547 : 6)

กระบวนการเรียนรู้จะทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น ซึ่งมีอยู่แล้วในอดีต แต่ได้สูญหายไปพร้อมกับการพัฒนาที่ขาดความสมดุลสร้างให้ชุมชนพึ่งพาความสัมพันธ์กับธรรมชาติกับชุมชน และกับชุมชนอื่น ๆ จัดตั้งองค์กรชุมชนที่สอดคล้องกับศักยภาพ และความต้องการของตนเองการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ กระบวนการที่เกี่ยวข้องเนื่องเชื่อมโยงกันคือ กระบวนการก่อนเกิดวิสาหกิจชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งหมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมา โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น ทน (คน ความรู้ ทรัพยากร) ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง หัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ คือ การหลุดพ้นจากวิธีคิดแบบพึ่งพาและการรอคอยความช่วยเหลือ จากรัฐหรือจากสังคมภายนอก

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

1. ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนเข้มแข็ง นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 7) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นสังคมที่สมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำสิ่งต่างๆร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำตลอดจนมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 69) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ หากจะนิยามความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็สามารถแยกได้ 2 คำ คือ ชุมชน หมายถึงกลุ่ม

คนที่มีการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามระเบียบเพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือรวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งในเวลาพอสมควร ดังนั้นการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถดังกล่าวข้างต้นและชุมชนที่ใช้ทฤษฎีนี้เป็นชุมชนในชนบทเป็นชุมชนที่ประชากรไม่หนาแน่น มีโครงสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อนมากนัก

กองส่งเสริมและเผยแพร่กรมพัฒนาชุมชน (2542 : 19) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีความสามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างถาวรภายใต้สถานการณ์ต่างๆ

พิรสุต ศรีธวัช ณ อุรุยา (2541 : 40) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การรวมตัวของคนและองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มีผู้ที่อยู่ในชุมชนเป็นแกนนำโดยไม่คำนึงถึงการจัดตั้งว่าเกิดจากภาครัฐหรือเอกชนหรือภาคประชาชนเพื่อร่วมกันดำเนินการและจัดการกิจกรรมอันก่อให้เกิดการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและจัดเป็นประจำ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการเป็นชุมชนเข้มแข็งต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชน และบริบทของแต่ละชุมชนด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนมีเครือข่ายในการพัฒนาและมีวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

2. องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งได้มีผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ กลุ่มนักพัฒนาชนบท ได้ศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งโดยเน้นชุมชนเป็นตัวหลัก มีดังนี้

สุมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันมีการพูดถึงชุมชนเข้มแข็งกันมาก โดยไม่ดูเป้าหมายของการพัฒนาว่าจะต้องตกไปอยู่ที่ชุมชนหรือความเข้มแข็งของชุมชน แต่ก็มีส่วนน้อยที่จะพูดถึงความเข้มแข็งของชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีสิ่งใดที่จะมาวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมจึงได้เสนอไว้ดังนี้

1. สมาชิกชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งหากใช้ครัวเรือนและหมู่บ้านเป็นเป้าหมายการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ก็คือการทำให้สมาชิกในชุมชนในหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาดำเนินการยาวนานและต่อเนื่องด้วยเหตุที่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีจะเป็นเป้าหมายที่เพิ่มใหม่ตลอดเวลา

2. ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยเน้นไปที่การพัฒนาตัวผู้นำซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้นำองค์กรชุมชน และผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชน ในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ ความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อให้ผู้นำดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Chance Agent) ในชุมชนนั้น ๆ

3. องค์กรชุมชน มีความเข้มแข็ง เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่ม/คณะกรรมการกลุ่มให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ การทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการวางแผนการจัดองค์กรของกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่ม

4. เครือข่ายองค์กรชุมชน มีความเข้มแข็ง เป็นการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนในกลุ่มเดียวกัน หรือต่างกันให้เข้ามาประสานการทำงานด้วยกัน มีคณะกรรมการเครือข่าย ระบบบริหารและการจัดองค์กรเครือข่าย แผนการทำงานของเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังร่วมกันของแต่ละชุมชน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และมูลนิธิพัฒนาไท (2540 : 42) ได้ศึกษาโครงการสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน เพื่อสนับสนุนการแปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และได้สรุปว่าการที่ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญา และความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน

3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

3. ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนจะต้องเป็นความเข้มแข็งก่อตัวจากภายในชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสั่งสมกันมายาวนาน ดังที่

สุขุมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน คือ

1. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภายในชุมชน จากการจัดเวทีชุมชน การพบปะกันของผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนตนเอง โดยอาศัยระบบคิดที่เป็นเหตุ เป็นผล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ชุมชนได้อาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนจากสมาชิก ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัดของชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นคือแผนชุมชน ที่ชุมชนคิดเองและทำเอง เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน และการบูรณาการกับฝ่ายต่าง ๆ

2. การมีส่วนร่วม ของคนในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล (สมาชิกในชุมชน) ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน ในลักษณะของกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาชุมชน

3. การใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ที่แต่ละชุมชนมีอยู่เป็นพลังขับเคลื่อน (Driver) เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเคลื่อนไหวไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ได้แก่ กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) กิจกรรมกองทุนหมู่บ้าน กิจกรรมกลุ่มอาชีพ/โอท็อป ภูมิปัญญาของชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

4. การบูรณาการ การพัฒนาจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน ทั้งการใช้ทุนทางสังคมซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพ (Potential) ภายในของชุมชนและการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกชุมชน การสร้างความเข้มแข็งชุมชน จะต้องผสมผสานระหว่างแนวทางการพัฒนาจากข้างล่าง (Bottom – Up) ในแต่ละชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก และนโยบายระดับบนของส่วนราชการต่าง ๆ (Top – Down) เข้าด้วยกัน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2542 : 8) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งดังนี้

ประการที่หนึ่ง คือ ความเอื้ออาทรต่อกันของคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนชนบทจะอยู่รวมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันสูงมาก ดังนั้น ถ้าชุมชนใดคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกันมาก ๆ ก็จะช่วยตัวกันเพื่อแก้ปัญหา ทั้งในระดับปัจเจกและระดับของชุมชนซึ่งจะนำมาซึ่งการทำกิจกรรมร่วมของชุมชน

ประการที่สอง คือ ระบบเศรษฐกิจ สำหรับระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีสองระดับ คือ ระดับปัจเจกและระดับชุมชน ระดับปัจเจกนั้นแต่ละบุคคลในชุมชนมีกิจกรรมในการผลิตที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนในระดับชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือทั้งในเรื่องการร่วมกันขาย ร่วมกันซื้อ ร่วมกันหาข้อมูลข่าวสาร ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน

ประการที่สาม คือ วัฒนธรรมและประเพณี ที่สนับสนุนการทำกิจกรรมร่วม เพราะเมื่อมีกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ก็จะทำให้คนในชุมชนยึดโยงกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

ประการที่สี่ คือ คนนอกชุมชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชุมชนให้น้อยที่สุด เพราะคนในชุมชนย่อมทราบความร้องการของท้องถิ่นดีกว่าคนที่อยู่นอกชุมชน ประกอบบ้านเมืองเราอยู่ในระบบอุปถัมภ์ ถ้าคนนอกเป็นคนมีอำนาจเข้าไปในชุมชน คนในชุมชนก็จะยิ่งเอาใจ เพราะหวังพึ่งพิง และคนนอกก็มักจะมีความนิยมของตนเองว่าชุมชนควรเป็นอย่างไร ดังนั้นจะทำให้ชุมชนแตกได้ง่าย ถ้าคนนอกชุมชนหรือรัฐต้องการที่จะทำงานร่วมกับชุมชนนั้น ควรที่จะเข้าไปศึกษาและเรียนรู้ชุมชนก่อน เมื่อทำงานร่วมกับชุมชนก็จะง่ายขึ้น

ดังนั้นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ต้องอาศัยทุนชุมชนหรือทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นหลัก สิ่งสำคัญคนในชุมชนต้องมีความสามัคคีกัน มีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดแก่ส่วนรวม มีความรักถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรม ประเพณี และสมาชิกของชุมชนต้องมีจิตสำนึกในการช่วยกันพัฒนาและต่อต้านสิ่งต่าง ๆ ภายนอกที่จะเข้ามาทำให้ชุมชนเกิดปัญหา

4. เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

นภการณ หะวานนท์ (2542 : 1) ได้กล่าวว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยมีบริบทต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

1. ชุมชนที่มีเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ มีการผลิตที่มีการพึ่งปัจจัยในการผลิต และตลาดภายนอกน้อย (เช่น ชุมชนมีการเกษตรแบบผสมผสาน)

2. ชุมชนที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีการสร้างกลไกการจัดการในเรื่องแหล่งทุน การผลิต การขาย ที่มีอำนาจต่อรองสูง ทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างเข้มแข็ง

3. ชุมชนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มีแหล่งที่มาของรายได้ทั้งจากภาคเกษตรกรรม งานหัตถกรรม งานที่เป็นธุรกิจของชุมชน โดยสมาชิกของชุมชนเมื่อแยกย้ายถิ่นออกจากชุมชน

4. ชุมชนที่มีวิธีการผลิตที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถสร้างกลไกเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง (เช่น ชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยป่าชายเลน)

5. ชุมชนที่มีการจัดการในเรื่องเงินออมและแหล่งทุน สำหรับสมาชิกของชุมชนที่เข้มแข็ง ไม่ต้องพึ่งพาระบบธนาคาร หรือการกู้ยืมเงินในระบบอุปถัมภ์

6. ชุมชนที่มีการสร้างกลไกให้คนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม สมาชิกจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

7. ชุมชนที่เคยมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ยากจน แต่มีโครงการพัฒนาบางอย่างเข้าไปและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คือชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น

8. ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม และสามารถปรับตัวเองให้ได้รับผลประโยชน์จากการดำรงชีวิตอยู่ในเศรษฐกิจ 2 ระบบ ได้อย่างเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถสร้างอำนาจต่อรองในเรื่องของระบบนิเวศน์กับโรงงานอุตสาหกรรมได้

9. ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางการเมือง คือ สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างจริงจัง สามารถผลักดันให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

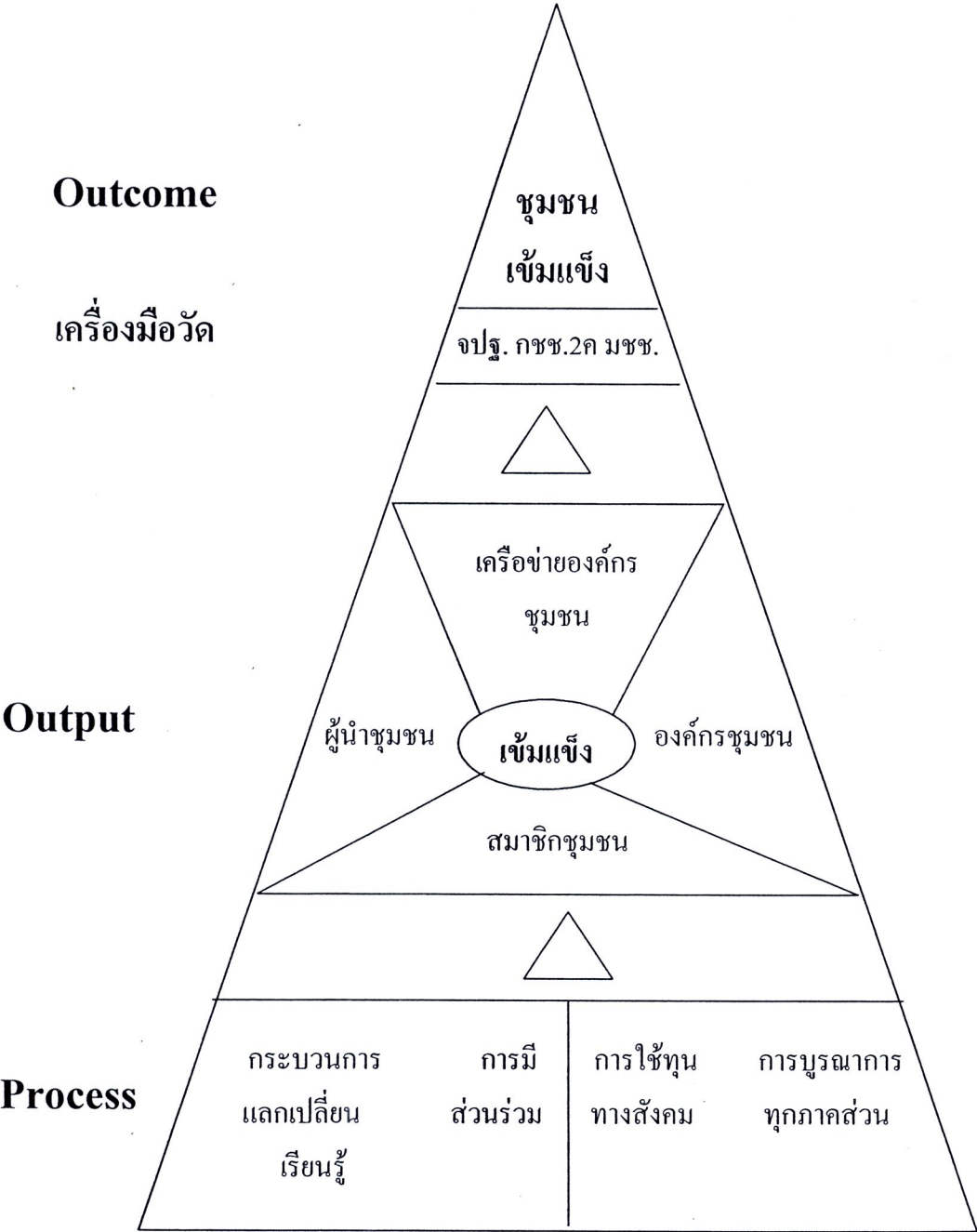

สุมพร ถิ่นไทย (2548 : 35) ได้กล่าวถึง ความเข้มแข็งของชุมชนโดยสรุปว่าความเข้มแข็งของสมาชิกชุมชน วัดได้จากการดำรงชีวิตที่ เรียกว่า ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน หรือ จปฐ. คือ สมาชิกในครัวเรือนจะต้องมีรายได้ขั้นต่ำที่เพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวัน บ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มีสุขภาพที่ถูกต้องอนามัย มีการศึกษาซึ่งเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่สำคัญ 6 ด้าน คือ

1. สุขภาพ (สมาชิกมีสุขภาพอนามัยดี)
2. มีบ้านอาศัย (สมาชิกมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม)
3. ฝึกฝนการศึกษา (สมาชิกมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต)
4. รายได้ก้าวหน้า (สมาชิกมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิตประจำวัน)
5. ปลุกฝังค่านิยมไทย (สมาชิกมีการปลุกฝังค่านิยมให้กับตนเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น)
6. ร่วมใจพัฒนา (สมาชิกมีจิตสำนึกและร่วมกันรักษาสีทึบของตนเองเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น)

ดังนั้นชุมชนจะเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญหลายประการดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชน พื้นที่ และบริบทของแต่ละชุมชนด้วย จึงจะสามารถทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน มีเครือข่ายในการพัฒนา และมีวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

โดยสรุปการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่เสริมด้วยการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกในเชิงบูรณาการ ความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นจะต้องวัดด้วยผลผลิต (output) และผลลัพธ์ (outcome) ที่เป็นรูปธรรม

ภาพที่ 2.1 Model กระบวนการสร้างความเข้มแข็งชุมชน
ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน. 2541 : 41

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาแนวคิดความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน จากผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

อกิน รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา และเป็นผู้ดำเนินการ ทุกอย่างเป็นเรื่องของประชาชน เป็นผู้คิดขึ้นมาและร่วมกันดำเนินการ มิใช่เป็นการให้คนภายนอกเป็นผู้กำหนดให้แล้วให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2536 : 183) กล่าวว่า การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการหรือปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ขององค์กร

เสรี พงศ์พิส (2547 : 27) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นคำที่เริ่มใช้กันเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงว่าโครงการพัฒนาต่างๆที่นำไปให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ นั้น ประชาชนมีส่วนร่วม บ้างก็บอกว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยชุมชนมีส่วนสมทบงบประมาณ 5 - 10 % ถ้าไม่มีเงินก็คิดจากมูลค่าแรงงาน วัสดุสิ่งของ วัตถุดิบหรืออะไรก็ได้ที่มีจากชุมชนงบประมาณทั้งหมดรวมทั้งความคิด การวางแผนมาจากข้างบน (Top down) ก็มาจากหน่วยงานภายนอก ทั้งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่แค่เพียงรูปแบบ เช่นการเลือกตั้งในทุกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถมีการตรวจสอบติดตามการทำงานของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชน ด้วยการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงสมทบ 5 - 10% หรือค่าไปเก็บข้อมูลให้ข้าราชการทำโครงการมาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ไม่ใช่เพียงเข้าร่วมประชุมและยกมือรับรองอ้างว่าเป็นประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมคือ การแสดงออกถึงสิทธิพื้นฐานของชุมชน ในการจัดการทุนของชุมชนจัดการชีวิตของตนเอง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2536 : 25) ได้ให้ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน การที่สามารถทำให้ประชาชนที่ดีขึ้นนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนพื้นฐานว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

เจลิยว บุรีภักดี (2545 : 113) ยังให้ความหมายไว้อีกว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

ศิริณา จิตต์จรัส (2547 : 42) ได้กล่าวว่า การให้ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมทุกอย่างเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาตัดสินใจทำงานด้วยตนเองจะเป็นการให้เขาปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา การที่เขามีส่วนร่วมในโครงการนี้ทำให้เขามีโอกาสพัฒนาตนเองมากขึ้น

กุ่มจันทร์ สิงสุ (2535 : 16) ได้สรุปความหมายของ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลที่ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนที่ดี ได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 22) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำร่วมกัน ในการแสดงให้เห็นถึงความต้องการ ความสนใจ การดำเนินการร่วมกันในการปรับปรุงพัฒนาสภาพในชุมชน เพื่ออำนาจในการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536 : 14) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา ร่วมดำเนินการกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งร่วมปฏิบัติงาน ในรูปแบบของการบริจาคเงิน แรงงาน วัสดุสิ่งของและร่วมคิดติดตามผล

ดังนั้นจากความหมายทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพิจารณา ปัญหาของชุมชนเอง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาหรือบรรลุผลสำเร็จในกิจกรรมนั้น ๆ กิจกรรมหรือแนวความคิดการมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดศรัทธาในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของความคิดความสามารถในกิจกรรมการพัฒนาและการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนา ตั้งแต่การวางแผน วัตถุประสงค์แผนงานและปฏิบัติงานตามโครงการดังกล่าวแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการอีกด้วย

2. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอนดังนี้ คือ

1. การค้นหาปัญหา
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและการวางแผนแก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานตามแผน

4. การประเมินผล

นิยม เปรมบุญ (2546 : 31) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอนดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

สรุป จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทำให้บุคคลเข้าใจหน่วยงานหรืองานที่ทำมากขึ้น เกิดการยอมรับและได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปริญดา อธิเมธีธำรง (2543 : 87) ได้ให้ความสนใจในด้านอายุที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางสังคม โดยมีความเห็นว่า

ประการแรก คนที่มีอายุใกล้เคียงกันย่อมมีความคิด ความสนใจ ความต้องการและความสามารถใกล้เคียงกัน สัมพันธภาพในกลุ่มจะดี

ประการที่สอง กลุ่มจะเคลื่อนไหวหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่ม หากผู้นำกลุ่มได้ผู้นำไม่เข้มแข็งอาจหยุดอยู่กับที่ไม่เคลื่อนไหว

สรุป จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คนที่มีอายุใกล้เคียงกัน มีความคิด ความสนใจ ความต้องการ ความสามารถใกล้เคียงกัน และกลุ่มจะเคลื่อนไหวได้ขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่ม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

1. ความหมายของการบริหารจัดการ

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการบริหารจัดการ นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ยุทธ กัยวรรณ (2543 : 19) ได้กล่าวว่าการบริหารจัดการ คือ กลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่วางแผนการจัดองค์กร จัดคนเข้าทำงาน สั่งการ และควบคุมการทำงานให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยในการบริหาร

ฮาลอร์ด ดี คูนต์ (Harold D. Koontz) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ 2543 : 18) ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการคือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น

เออเนสส์ เดลล์ Ernest Dale (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ 2543 : 18) ได้กล่าวว่าการบริหารจัดการเป็นกระบวนการจัดองค์กร และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

นิวต์แมน และ ซัมเมอร์ (Newman and Summer) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ 2543 : 18) ได้กล่าวว่าการบริหารจัดการเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยชุดกิจกรรม อันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและกิจกรรมต่าง ๆ นั้น มักจะเกี่ยวข้องกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ณรงค์ นันทวรรณ (2546 : 4) ได้เสนอความหมายของการบริหารจัดการว่าเป็นการดำเนินงานหรือกระบวนการของบุคคลทั้ง 2 คน ขึ้นไปมาร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำงาน เพื่อจะทำให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ (2537 : 14) ได้เสนอว่าการบริหารจัดการ คือการดำเนินงานร่วมกันของคณะบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริหารขององค์กรในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดตั้งองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการและการควบคุมกิจกรรมให้ดำเนินไปตามนโยบายจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่วางไว้อย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพที่สุด

ธีรวิมล บุญยโสภณ และวีรพงษ์ เฉลิมจิระวัฒน์ (2537 : 12) ได้เสนอว่าการบริหารจัดการคือ กระบวนการอย่างหนึ่ง ภายในองค์กรซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกที่สำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย

เดรก เฟรช และ ฮีทเตอร์ สอว์ด (Derak French and Heather Saward) (อ้างถึงใน นันทพร หาญวิทย์สกุล. 2546 : 2) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการว่า เป็นกระบวนการกิจกรรมหรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่เชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในอนที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งสาระที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความพยายามของกลุ่มบุคคล

วาร์เรน บี. บราวน์ (Warren B. Brown) (อ้างถึงใน นันทพร หาญวิทย์สกุล. 2546 : 2) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการว่า คือ งานของผู้นำที่ใช้ทรัพยากรบริหารทั้งปวงที่มีอยู่ในหน่วยงานเพื่อเป้าหมายที่กำหนดไว้บรรลุผล

(มหาวิทยาลัยบูรพา. คณะพยาบาลศาสตร์, ภาควิชาวิจัยและการบริหารทางการพยาบาล. 2544 : 3) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น จะเห็นว่าการบริหารเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลซึ่งต้องอาศัย “คน” เป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะ

ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นบุคคลซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญจึงควรจะได้มีความเข้าใจถึงวิธีการทำงานร่วมกันของนักวิชาการด้านการบริหารหลายท่าน ได้ทำการค้นคว้าถึงวิธีการที่จะทำให้นักคทำงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

ดังนั้นจากความหมายทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือ การที่บุคคลซึ่งเป็นผู้บริหารมีหน้าที่ในการจัดองค์การและควบคุมการทำงาน โดยนำกลไกในการจัดการมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การที่ได้กำหนดไว้อย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพที่สุด

2. องค์ประกอบของการบริหารจัดการ (Management Component)

ณรงค์ นนทวรรณะ (2536 : 8) ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบของการบริหารจัดการว่ามี 3 องค์ประกอบ คือ

1. มีเป้าหมาย (Goal) หรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารองค์การ ผู้บริหารจะต้องมีการกำหนดทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน

2. มีปัจจัยในการบริหาร (Factor of Management) โดยทั่วไปแล้วปัจจัยในการบริหารที่เป็นพื้นฐานมี 5 ประการ คือ

- 1) คน (Man)
- 2) เงิน (Money)
- 3) วัสดุ (Material)
- 4) เทคนิควิธี (Method)
- 5) เครื่องจักร (Machine)

อย่างไรก็ตามปัจจัยพื้นฐานของการบริหารจัดการ 5 ประการที่กล่าวมานี้ อาจจะยังไม่เป็นการเพียงพอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันนี้การแข่งขันรุนแรงทุกด้าน เช่น ธุรกิจการค้า ระบบการผลิต ตลอดทั้งทางด้านการศึกษา ปัจจัยการบริหารจัดการอาจจะมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจาก 5 ประการที่กล่าวมา เช่น การตลาด (Market) และอื่น ๆ เป็นต้น

สรุป องค์ประกอบของการบริหารจัดการก็คือการกำหนดเป้าหมายทิศทางในการบริหารปัจจัยพื้นฐาน คน เงิน วัสดุ เทคนิควิธี และเครื่องจักร ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้บริหารจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. หน้าที่ของการบริหารจัดการ (Function of Management)

ลูเธอร์ กุลวิกค์ (Luther Gulick) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ. 2543 :20 - 21) ได้จำแนกหน้าที่ของการบริหารเอาไว้ 7 ประการ ที่เรียกว่าเป็นแบบการบริหาร คือ “POSDCORB MODELS” ซึ่งประกอบด้วยดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ

S คือ Staffing หมายถึง การจัดคนเข้าทำงาน

D คือ Directing หมายถึง การสั่งการ

Co คือ Co- ordination หมายถึง การประสานงาน

R คือ Reporting หมายถึง การรายงาน

B คือ Budgeting หมายถึง การจัดทำงานงบประมาณ

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ. 2543 : 20 - 21) ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงมาก คือ General And Industrial Management เป็นหนังสือที่ได้จำแนกหน้าที่ของนักบริหารเอาไว้ 5 ประการ หรือเรียกว่า หลักการบริหารแบบ POCCC ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ

C คือ Commanding หมายถึง การบังคับบัญชา

C คือ Co - ordinating หมายถึง การประสานงาน

C คือ Controlling หมายถึง การควบคุม

เออ เนสส์ เดลล์ (Ernest Dale) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ. 2543 : 20 - 21) ได้จำแนกหน้าที่ของผู้บริหารเอาไว้ 7 ประการ และการบริหารตามแนวคิดของ เดลล์ นั้นนิยมนำไปบริหารวงการธุรกิจ (Business Administration) เป็นอย่างมาก การบริหารของเดลล์ใช้หลักการบริหาร POSDCIR ซึ่งประกอบด้วย

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ

S คือ Staffing หมายถึง การจัดคนเข้าทำงาน

D คือ Directing หมายถึง การสั่งการ

C คือ Controlling หมายถึง การควบคุม

I คือ Innovation หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใหม่

R คือ Representation หมายถึง การเป็นตัวแทน

ฮาลอร์ด ดี. คูนิตซ์ (Harold D. Knootz) (อ้างถึงใน ยุทธ กัยวรรณ 2543 : 22) ได้จำแนกหน้าที่ของผู้บริหารเอาไว้เป็นกระบวนการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning)

2. การจัดองค์การ (Organizing)

3. การรับคนเข้าทำงาน (Staffing)

4. การสั่งการ (Directing)

5. การควบคุม (Controlling)

สรุป หน้าที่ของการบริหารจัดการ คือ หน้าที่ในการบริหารของนักบริหารนั้นจะมีหน้าที่เกี่ยวกับการเป็นผู้วางแผน จัดองค์การ จัดคนเข้างาน สั่งการและควบคุมการทำงานให้งานดำเนินไปตามเป้าหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับการผลิต

1. ความหมายของการผลิต

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2541 : 12) ได้ให้แนวความคิดว่าการผลิตยึดหลักว่าผู้บริโภคจะพอใจผลิตภัณฑ์ที่จัดหาได้ง่ายและต้นทุนต่ำ ผู้จัดการองค์การที่มุ่งความสำคัญที่การผลิตจะต้องยึดหลักการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตให้ดีขึ้นและมีการจัดจำหน่ายให้ทั่วถึง

ฐาปนา บุญหล้า (2548 : 4) ได้ให้ความหมายการผลิตว่า ผู้ผลิตเป็นผู้ที่ซื้อทรัพยากรปัจจัยการผลิตเพื่อนำไปผลิตสินค้าและบริการ แล้วเสนอขายโดยผ่านตลาดคนกลาง ช่วยเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์ไปยังตลาดผู้บริโภค

คอตเลอร์ และอาร์มสตรอง (kotler and Armatrong. 2003, อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. 2541 : 40) ได้กล่าวว่า แนวความคิดด้านการผลิตนี้ยึดหลักว่าผู้บริโภคจะพอใจผลิตภัณฑ์ที่จัดหาได้ง่ายและต้นทุนต่ำ ผู้จัดการองค์การที่มุ่งความสำคัญที่การผลิตจะต้องยึดหลักการปรับปรุงประสิทธิภาพให้ดีขึ้นและมีการจัดจำหน่ายให้ทั่วถึง ลักษณะแนวคิดด้านการผลิต มีดังนี้

1. ลูกค้ามีความสนใจสินค้าราคาถูก และจัดหาได้ง่าย

2. งานขององค์กร คือ การปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิตและการขยายตลาด

3. มีการจัดจำหน่ายให้ทั่วถึง

4. พยายามลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำเพื่อตั้งราคาให้ต่ำ

3. ปัจจัยการผลิต (Input)

ยุทธ กัยวรรณ (2543 : 169) ได้กล่าวว่าปัจจัยการผลิตประกอบด้วยกัน 3 ส่วน คือ

1. ปัจจัยการผลิต (Input) ได้แก่ คน (Man) วัตถุดิบต่าง ๆ (Materials) เครื่องจักร (Machines) พลังงาน (Energy) เงิน (Money) ข่าวสารข้อมูล (Information)

2. กระบวนการผลิต (Process) ซึ่งกระบวนการผลิตนี้ประกอบด้วยการเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ และการนำส่วนประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การสร้างรูปทรง การตกแต่ง รูปทรงตลอดทั้งการบรรจุผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย

3. ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป (Products) ซึ่งผลผลิตจะออกมาในรูปแบบของสินค้าหรือบริการ

จึงสรุปได้ว่า ปัจจัยการผลิต คือ การที่ผู้ผลิตนำทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบและปัจจัยอื่น ๆ เข้าสู่กระบวนการผลิตให้เกิดเป็นสินค้าสำเร็จรูปหรือบริการที่มีคุณภาพ แล้วจึงจะจัดจำหน่ายไปยังผู้บริโภค

แนวคิดเกี่ยวกับการตลาด

1. ความหมายของการตลาด

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด พบว่ามีนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ฟิลลิป คอทเลอร์ (Phillip kotler) (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2527 : 6) ได้ให้ความหมายของการตลาดว่า เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ดำเนินไปเพื่อให้มีการตอบสนองความพอใจและความต้องการต่างๆโดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยน

อี. จีโรม แมค คาร์ธี (E.Jerome Mc Carthy) (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2527 : 6) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทั้งหลาย ที่เกี่ยวข้องกับการพยายามให้องค์การบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้โดยวิธีการคาดหมายถึงความต้องการต่างๆของลูกค้าและรวมถึงการให้สินค้าและบริการผ่านผู้ผลิตไปยังลูกค้า เพื่อตอบสนองความพึงพอใจต่างๆให้กับลูกค้า

วิลเลียม แสตันตัน (William Stanton) (อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2527 : 6 - 7) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า ระบบของปฏิกิริยาของกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาดและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคปัจจุบันและผู้บริโภคคาดหวัง

คณะกรรมการสมาคมการตลาดแห่งประเทศไทย(อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2527 : 7) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า การกระทำทางธุรกิจที่ทำให้สินค้าและบริการผ่านจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคหรือผู้ใช้ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2541 : 12) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า ยึดหลักว่า สิ่งสำคัญที่สุดจะบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรก็คือ การพิจารณาถึงความจำเป็นและความต้องการของตลาดเป้าหมายและการสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหนือคู่แข่ง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการตลาด หมายถึง การกระทำทางธุรกิจที่ผู้ผลิตทำให้สินค้าและบริการไปถึงลูกค้าและตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้าที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหนือคู่แข่ง

2. กลยุทธ์การตลาด (4Ps)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2546 : 42) ได้กล่าวถึง กลยุทธ์การตลาดว่ามีอยู่ 4 ด้าน คือ

1. กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)
2. กลยุทธ์ด้านราคา (Price)
3. กลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย (Place)
4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)
 - 1) กลยุทธ์การโฆษณา
 - 2) กลยุทธ์การขายโดยใช้พนักงานขาย
 - 3) กลยุทธ์การส่งเสริมการขาย
 - 4) กลยุทธ์การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ TV.9
 - 5) กลยุทธ์การให้ข่าวและประชาสัมพันธ์ และการตลาดเชื่อมต่อ
 - 6) กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดอื่น

คอตเลอร์ และอาร์มสตรอง (kotler and Armatrong. 2003, อ้างถึงในศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. 2541 : 42) ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ทางการตลาดเป็นวิธีการที่ใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด หรือ หมายถึง ขั้นตอนในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการตลาด การเลือกตลาดเป้าหมาย และการออกแบบส่วนประสมทางการตลาด เพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตลาด และบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2543 : 530) กลยุทธ์มีประเด็นสำคัญ คือ

1. การกำหนดตลาดเป้าหมายและพฤติกรรมของตลาดเป้าหมาย
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ทางการตลาด
3. การกำหนดกลยุทธ์การตลาด
4. การกำหนดโปรแกรมการตลาด

จะเห็นได้ว่ากลยุทธ์การตลาดและโปรแกรมการตลาดเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผน

การตลาด

สรุป กลยุทธ์การตลาดที่ดีจะประกอบด้วย 4 ด้าน (4Ps)

1. กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)
 2. กลยุทธ์ด้านราคา (Price)
 3. กลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย (Place)
 4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)
3. การบริหารการตลาด (Marketing management)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2546 : 112) ได้กล่าวถึงการบริหารการตลาดว่า ประกอบด้วย การวิเคราะห์โอกาสทางการตลาด การวิจัยและการเลือกตลาดเป้าหมาย การออกแบบกลยุทธ์ตลาด การวางแผนโปรแกรมการตลาด การจัดองค์กร การปฏิบัติการและการควบคุมความพยายามทางการตลาด

คอตเลอร์ และอาร์มสตรอง (kotler and Armatrong. 2003, อ้างถึงในศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. 2541 : 33) หมายถึง การวิเคราะห์ การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการควบคุมโปรแกรมในการออกแบบเพื่อการสร้างและการรักษาผลประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนกับผู้ซึ่งที่เป็นเป้าหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

สรุป จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการบริหารการตลาด เป็นการวิเคราะห์ การวางแผนการปฏิบัติตามแผนและควบคุมความพยายามทางการตลาด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

4. โปรแกรมการตลาด (Marketing Program)

เป็นแผนงานที่มีความสมบูรณ์ที่รวมนโยบาย กลยุทธ์ วิธีการปฏิบัติงานเพื่อตอบคำถามว่า

- 1) จะทำอะไร (What will be done?)
- 2) ใครเป็นคนทำ (Who will do it?)
- 3) จะทำเมื่อไร (When will it be done?)
- 4) จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเท่าใด (How much will it cost?)

สรุป จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของโปรแกรมการตลาดเป็นการรวมนโยบาย กลยุทธ์ วิธีปฏิบัติงานเพื่อตอบคำถามว่า ใครทำอะไร ใครเป็นคนทำ จะทำเมื่อไร จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเท่าใด โปรแกรมการตลาดจึงเป็นส่วนหนึ่งของแผนการตลาด

5. การวางแผนการตลาด (Marketing Planning)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2546 : 112) ได้กล่าวถึงการวางแผนการตลาดว่าเป็นกระบวนการที่กำหนดขึ้นล่วงหน้าตามสถานการณ์ (Event) และเงื่อนไข (Condition) ในอนาคต และกำหนดโปรแกรมกิจกรรมที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด งานในการวางแผนการตลาดก็คือ การเตรียมการว่าจะดำเนินการตามขั้นตอนการบริหารการตลาดอย่างไร

สรุป จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการวางแผนการตลาด เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์การตลาด โดยระบุโอกาสและอุปสรรค กำหนดวัตถุประสงค์ และดำเนินการตามขั้นตอนการบริหารการตลาด การวางแผนการตลาดจึงเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการตลาดด้วย

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ามีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคนอื่น ๆ (2545 : 33) ได้ให้ความหมาย ความพอเพียง หมายถึงพอเพียงทั้งระดับตนเอง ครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติไม่เดือดร้อน ไม่ขัดสน มีเพียงพอที่จะสนองความต้องการได้โดยไม่ขาดแคลน ทำให้พึ่งตนเองได้ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544 : 384) ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self – Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

ไสว บุญมา (2543 : 51) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพอสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นปรัชญาชี้แนะชาติไทย โดยเฉพาะคำว่าพอเพียงในความหมายเชิงลึกและกว้างครอบคลุมไปหมดทุกด้านที่จะทำให้เราดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวก ถ้าเราไม่รู้จักพอ ไม่ว่าเศรษฐกิจจะขยายตัวสักเท่าไรและมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย ชีวิตก็จะไม่มีความสุขดังที่พระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสไว้อย่างชัดเจนว่า “คนเรารู้พอใจในความต้องการมันก็มีความโลภน้อย” ความพอเพียงในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ที่พระองค์ตรัสซึ่งรวมไปถึงสิ่งสำคัญ เช่น กระบวนการคิด และการปฏิบัติตน และปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิต แบบพอเพียงได้ คือรากฐาน ศีลธรรมจรรยาที่มั่นคง และการเปลี่ยนกระบวนการคิดโดยเริ่มปลูกฝังตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และ สังคม ตลอดทั้งประเทศชาติโดยเฉพาะเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศไม่ได้หมายความว่าเราต้อง ทำทุกอย่างเอง ไม่ได้ให้เราหยุดค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศแต่หมายความว่าต้องหาความ สมดุลระหว่างการผลิตทุกอย่างเพื่อตลาด ซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อเหตุการณ์ภายนอกและการล่มสลาย ภายใต้นับการผลิตทุกอย่าง เพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นเพื่อขจัดความเสี่ยง นั่นก็จะต้อง พิจารณาประเด็นหลักคือจุดสมดุล

นิพนธ์ คันทะเสวี (2548 : 52) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่าแนวความคิด การพัฒนาที่ยั่งยืนหรือมีชื่อเรียกที่แตกต่าง เช่น ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน หมู่บ้านแผ่นดินธรรม – แผ่นดินทอง ซึ่งมีหลักการเดียวกันกับ “การดำรงชีวิตที่สงบสันติ” ด้วยใจที่มี คุณธรรม ความรัก ความเมตตา ความสัตย์ซื่อสุจริต ความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและ ชุมชน ความเอื้ออาทร และร่วมประสานสามัคคี มีความประหยัคอดออม ขยันหมั่นเพียรมีความ อดทนอดกลั้นและความพอเพียงมีความเฉลียวฉลาดรอบรู้และมีความมีเหตุผล การมีวิสัยทัศน์ในทุก ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางในการดำรงชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย โดยตลอดกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤต เศรษฐกิจและภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่าง มั่นคง และยั่งยืน ภายใต้อิทธิพลของวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

เสรี พงศ์พิศ (2549 : 27) ได้จำแนกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีหลักสำคัญ 3 ประการ คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว โดยมองจากมุมของชุมชนคนราก หญ้าตีความได้ดังนี้

1. ความพอประมาณ คือ มาตรฐานชีวิต ของผู้คนไม่ใช่เพียงรายได้ขั้นต่ำกว่าขีดความ ยากจนแต่เป็นอะไรที่ทำให้คนอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีกินตลอดชีวิต มีสิ่งตอบสนองความจำเป็นขั้น พื้นฐาน พึ่งตนเองได้พึ่งพาอาศัยได้

2. ความมีเหตุผล คือ การพัฒนาแบบนี้ทำให้เราอยู่ได้ คนอื่นอยู่ได้ ลูกหลานในอนาคต ก็อยู่ได้โดยไม่ขาดแคลนไม่ใช่พ่อแม่ใช้วันนี้จนหมด แม้กระทั่งรายได้ในอนาคต และทรัพยากรใน อนาคตไม่มีเหลืออะไรไว้ให้ลูกหลาน เหลือไว้แต่หนี้สิน

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ การสร้างระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งตนเองเป็นระบบที่เกิดจากการเรียนรู้ จากข้อมูลท้องถิ่น ข้อมูลภายนอก มีแผนแม่บทชุมชน แผนยุทธศาสตร์และแผนการทำงานที่สร้างระบบและเชื่อมโยงระบบเล็ก ๆ ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอีกด้วย

จากแนวคิดและความหลากหลายข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอเพียง ในระดับตนเอง ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ซึ่งเมื่อนำไปปรับใช้กับตนเองแล้วจะสามารถส่งผลให้ครอบครัวและชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลควรนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วย โดยเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งของครัวเรือนก่อน

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกต่อโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง โดยการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน แต่ต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (บทความเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แก้ไขแล้วและพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามหนังสือ ที่ รล. 00318888 ลว. 2542, อ้างจาก นิพนธ์ คัมธเสวี)

จากที่นำเสนอพอจะกล่าวโดยสรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นองค์รวมของแนวคิดและการปฏิบัติที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตโดยมีพื้นฐานของความมีคุณธรรม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมตลอดทั้งเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ และนักธุรกิจทุกระดับ ลดความอยากลงมาสู่การพึ่งตนเองได้ พอเพียงรู้จักใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างชาญฉลาด และรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยประยุกต์ความรู้ทางวิชาการมาใช้ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ซึ่งเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลยุคปัจจุบัน (ยุครัฐบาลการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ โดยประกอบด้วยผลงานวิจัยดังต่อไปนี้

จุฑารัตน์ พูลเกษม (2545 : 138) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพประสบผลสำเร็จ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานประชาสังคมเขตพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร พบว่าลักษณะการประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาชีพศิลปหัตถกรรม โดยสถานที่ทำการและจำหน่ายสินค้าเป็นบ้านของประธานกลุ่ม ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มคือ ขาดเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากไม่ได้ขอรับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ส่วนลักษณะการประกอบอาชีพที่ประสบผลสำเร็จนั้นมี 5 ด้าน คือ กลุ่มมีผลกำไร กลุ่มสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า กลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิก กลุ่มมีการผลิต และพัฒนาคุณภาพสินค้า และสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นมีอาชีพที่มั่นคง ปัจจัยภายในที่ทำให้กลุ่มอาชีพประสบความสำเร็จ คือ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจ ในวัตถุประสงค์ การจัดตั้งและการดำเนินงานกลุ่มอยู่ในระดับสูง หัวหน้ากลุ่มมีลักษณะเป็นผู้นำ กลุ่มในระดับมาก การบริหารกลุ่มอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมกลุ่ม ด้วยการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับปานกลางและปัจจัยภายนอกพบว่าการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนอยู่ในระดับปานกลางและได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชนอยู่ในระดับน้อย

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2543 : 56) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชน ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพลังมีศักยภาพในการพัฒนาต่อสังคมไทย ตลอดช่วงกว่าหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อมแล้วปรับตัวสร้างสรรค์ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมนั้น

เล็ก กุศลวงศ์แก้ว และคนอื่น ๆ (2545 : 76) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาศูนย์เฮ็ด อยู่เฮ็ด บ้านโนนหัวช้าง ตำบลคำเพิ่ม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้กล่าวว่าเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สำคัญมากในยุคเร่งรัดพัฒนาอย่างในปัจจุบันที่เป็นยุคเปิดเสรีไร้พรมแดนทั้งนี้ก็ด้วยสำนึกที่รวมกันว่าคนไทยเรามีมรดกทางปัญญาสังคมไว้มาก แต่มีเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจการเมืองจากภายนอก

ชนิศมา ฌณีรัตนรุ่งโรจน์ (2547 : 69) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพการพัฒนาทางการตลาดของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า การผลิตและการตลาดในปัจจุบันของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหาร จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่

ผลิตสินค้าจากพืชสมุนไพรมากที่สุด รูปแบบการจัดจำหน่ายเป็นแบบขายตรงและผ่านตัวแทนความสามารถในการผลิตและการปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร เป็นการทำธุรกิจในรูปแบบกลุ่มผลิต กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร เงินทุนหมุนเวียนและเงินลงทุนไม่เพียงพอต่อการขยายกิจการ กรรมวิธีการผลิตเน้นเทคโนโลยีพื้นบ้าน ขาดแคลนวัตถุดิบบางฤดูกาล

ศิริณา จิตต์จรัส และคนอื่น ๆ (2547 : 131) ได้ศึกษาเรื่องโครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่นและชุมชนโดยวิธีการดำเนินงานที่ดีที่สุด (Best Practice) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในกลุ่มอาชีพทำทองม้วนและกลุ่มอาชีพทำรูปสะพานไทยพัฒนาในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า

กลุ่มอาชีพทำทองม้วน สะพานไทยพัฒนามีสมาชิก 2 ประเภท คือ ผู้ถือหุ้นและผู้ดำเนินการ พบว่ากลุ่มผู้ดำเนินการที่บ้านประธานมีการบริหารจัดการที่ดีมีทักษะในการทำทองม้วน มีความตั้งใจในการประกอบอาชีพแต่ไม่ได้ทำทุกวันขึ้นอยู่กับภาระงาน มีความใกล้ชิดช่วยเหลือกันดี มีการพัฒนาสินค้า ให้ความสำคัญกับคุณภาพสินค้าทั้งในตัวสินค้า การออกแบบศักยภาพของกลุ่มคือ มีประธานที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ

ส่วนกลุ่มอาชีพทำรูป สะพานไทยพัฒนา พบว่ามีบ้านพักอาศัยอยู่ในชุมชน มีความรักผูกพันกับชุมชน มีศักยภาพเป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน แต่ยังมีลักษณะของการรวมตัวน้อย แต่ละคนยังไม่สามารถทำรูปได้ทั้งหมด สินค้าที่ทำไม่สามารถแข่งขันได้ ทำให้ขาดแรงจูงใจในการร่วมกลุ่มที่แท้จริง ประธานมีมนุษยสัมพันธ์ดี แต่มีตำแหน่งในชุมชนหลายอย่าง ขาดผู้มีบทบาทร่วม ทำให้การดำเนินการของกลุ่มยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์

วิมลมาศ ปฐมวนิชกุล และคนอื่น ๆ (2551 : 55) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางการตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญคือ วิทยากรจากสถาบันการศึกษา ใช้การอบรมเป็นรูปแบบหลักในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน รองลงมาเป็นการศึกษาดูงานและการฝึกปฏิบัติ ศักยภาพของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนมากมีการบริหารจัดการด้านการตลาดดี ดังนั้นการบริหารจัดการกลุ่ม การตลาดและลูกค้าเป้าหมาย การผลิต การจัดทำบัญชีการเงินและปรับปรุงพัฒนาธุรกิจสู่ความยั่งยืน วิธีการเรียนรู้การตลาดที่สำคัญได้จาก บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน ประธานกลุ่ม วิทยากรเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ส่วนปัจจัยการเรียนรู้ทางการตลาดที่สำคัญคือ โอกาสในการเรียนรู้และประสบการณ์เดิม

สุรวี วงศ์ไผ่ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานด้านวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าบ้านป่าแดง ตำบลหนองผยอม อำเภอดงพิกุล จังหวัดพิจิตร พบว่าการพัฒนาของกลุ่มทอผ้าบ้านป่าแดง ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการถ่ายทอดความรู้จากญาติพี่น้องและการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

โดยการส่งเสริมสนับสนุนด้านเงินทุนกู้ยืม และทุนหมุนเวียนของกลุ่ม ผลการดำเนินงานด้านบริบทและสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มทอผ้าบ้านป่าแดงส่วนใหญ่เข้าเกณฑ์การเป็นวิสาหกิจชุมชนที่คนส่วนใหญ่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจการของชุมชนและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการดำเนินงาน พบว่าส่วนใหญ่เป็นไปตามเกณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนทั้งด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด

ถ้ายอง ปลั่งกลาง, นิยม คำบุญทา, และตราภรณ์ เดชพลมาตย์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตภัณฑ์ประกอบอาหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนก่อตั้งขึ้นมาด้วยการรวมตัวกันเองของสมาชิก ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตใช้วัตถุดิบภายในจังหวัดมากกว่าภายในชุมชน ความรู้ในการผลิตได้มาจากญาติพี่น้อง เงินทุนและเงินหมุนเวียนมาจากสมาชิกเอง ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่มได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานในท้องถิ่นไม่มากนักแต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในตำบลและหมู่บ้านมากกว่า ในส่วนของหน่วยงานราชการนั้นได้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนกลุ่มด้วยการให้ความรู้ เงินทุนและส่งเสริมการตลาด การบริหารของกลุ่ม สถานที่ประกอบการ ยอดขายแผนการดำเนินงานอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม

การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังมีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอยู่ คือ กิจกรรม การมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการของสมาชิก ส่วนสภาพปัญหาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น คือ ด้านการตลาด ด้านเงินทุน ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น